

Cezalandırıcı refleksten tedavi edici felsefeye: Türk yargısının TCK m. 191 ile bilişsel imtihanı

Giriş

Türkiye, 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesiyle uyuşturucu kullanıcısına yönelik yaklaşımında tarihsel bir paradigma değişimine gitmiştir. Bu düzenleme, kullanıcıyı sadece bir "suçlu" olarak gören geleneksel cezalandırıcı felsefeden; onu topluma kazandırılması gereken bir "hasta" kabul eden rehabilitasyon odaklı anlayışa geçişi temsil etmektedir. Hapis cezasının yerini "tedavi ve denetimli serbestlik" tedbirinin alması, "tedavi edici adalet" idealinin hukuk sistemine entegrasyonudur. Ancak bu idealist dönüşümün yerleşik yargı pratiklerindeki yansması sancılı olmuştur. Bu çalışma, kanun koyucunun tedavi edici adalet ideali ile Türk yargısının bu süreçte uyumundaki "bilişsel imtihanını" incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Tasarımı ve Yöntemler

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan "doküman analizi" desenine dayalı olarak yapılandırılmıştır. Çalışmanın temel veri havuzunu, Türkiye'de içtihat birliğini sağlamakla görevli en üst merci olan Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun (YCGK) 2005-2024 yılları arasında kapsayan kamuya açık kararları oluşturmaktadır. Bu yirmi yıllık süreçteki devasa veri seti içerisinde, TCK m. 191'in felsefi, usuli ve maddi hukuk boyutlarını en kapsamlı şekilde tartışan, araştırmanın teorik çerçevesine en yüksek katkıyı sağlayacak nitelikteki 44 adet kilit karar "amaçlı örnekleme" stratejisiyle seçilmiştir. Seçilen bu yargı kararları, sadece yasal sonuçları bakımından değil, gerekçelerdeki dilsel tercihler ve felsefi eğilimler bağlamında "tümevarımsal tematik analiz" tekniğiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinde, verilerden hareketle kodlar oluşturulmuş ve bu kodlar aracılığıyla yargı sisteminin yeni felsefeye yönelik direncini veya adaptasyonunu yansıtan ana temalar türetilmiştir. Araştırma boyunca, kararlardaki yargısal takdir ve hukuki yorum farklılıkları, ceza hukuku ilkeleri ile sosyal hizmet odaklı yaklaşım arasındaki denge ekseninde derinlemesine sorgulanmıştır. Böylece hem doktrindeki tartışmalar hem de uygulamadaki aksaklıklar veri seti üzerinden somutlaştırılarak nitel bir derinlik kazandırılmıştır.

Bulgular

Tematik analiz sonucunda beş temel bulguya ulaşılmıştır. İlk olarak, hakimin rolünde niteliksel bir değişim saptanmıştır; hakimden artık sadece ceza tayin eden bir "hukuk teknisyeni" değil, sanığın sosyal risklerini değerlendiren bir "vaka yöneticisi" olması beklenmektedir. İkinci olarak, "zihinsel atalet" teması öne çıkmaktadır. Mahkemelerin, lehe kanun değerlendirmesinde rehabilitasyonun soyut ve uzun vadeli iyileştirici etkisini kavramakta zorlandıkları ve eski kanundaki somut para cezalarını sanık lehine hatalı bir şekilde tercih ettikleri görülmüştür. Üçüncü bulgu, tedavi kararlarının hukuki niteliğine dair yaşanan yoğun usul tartışmalarıdır. YCGK, bu kararların "durma kararı" niteliğinde olduğunu netleştirerek sistemdeki belirsizliği sonlandırmıştır. Dördüncü olarak, "ıslah olmaz sanık" profilinin inşasıyla, rehabilitasyonun mutlak bir hak değil, ancak uyumlu sanıklara sunulan bir "fırsat" olduğu içtihat altına alınmıştır. Son olarak, TCK m. 191'in ceza sisteminde bir "dalgalanma etkisi" yarattığı tespit edilmiştir. Özellikle tedavi kararlarının mahkumiyet hükmü sayılmaması, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) denetimindeki sanıklar için bir "koruyucu kalkan" işlevi görerek onlara özel bir hukuki statü kazandırmıştır. Bu sonuçlar, yargı sisteminin felsefi dönüşüme karşı geliştirdiği savunma ve adaptasyon mekanizmalarını açıkça yansıtmaktadır.

Sonuç

Çalışma, TCK m. 191 ile hedeflenen felsefi dönüşümün "kitaplardaki hukuk" ile "eylemdeki hukuk" arasında derin bir mesafe yarattığını kanıtlamaktadır. Yargıdaki lehe kanun hataları ve risk odaklı "ıslah olmaz sanık" nitelendirmeleri, hukuki formalizm ile yargısal pragmatizmin süregelen çatışmasını simgelemektedir. Nihai olarak, rehabilitasyon odaklı yasal reformların başarısı sadece metin değişikliğine değil, uygulayıcıların bu yeni paradigmaya uygun multidisipliner yetkinliklerle donatılmasına bağlıdır. Politika yapıcılara, hukuki düzenlemeleri izole kurallar bütünü olarak değil, sistemin tamamını etkileyen bütüncül bir ekosistem yaklaşımıyla tasarlamaları ve yargılara yönelik teknik destek mekanizmalarını güçlendirmeleri önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: TCK m. 191, tedavi edici adalet, rehabilitasyon, yargıtay kararları, uyuşturucu bağımlılığı